

Til: Forsvarsdepartementet (FD V) v/elektronisk postmottak

Forslag til ulike tiltak for videreutvikling av veteranpolitikken

Veteranforbundet SIOPS- Skadde i internasjonale operasjoner, viser til invitasjon til møte med sjef FV V den 14. februar 2022, for å fremme forslag om nye tiltak knyttet til videreutvikling av veteranpolitikken. Basis er ny regjering med Hurdalsplattformen som sier følgende om veteraner (s76):

- **Ta bedre vare på veteranane våre før, under og etter teneste, med spesiell vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerheit og pårørende.**
- **Sørgje for at samfunnet i større grad nyttiggjer seg av den viktige kompetansen til veteranane.**

Ordlyden «**Ta bedre vare på**» peker sterkt i retning av mer satsning og oppfølging enn i dag.

SIOPS innspill og forslag

Utgangspunkt for våre innspill er at det er økende antall skadde veteraner i årene fremover. Afghanistan 2020 rapporten viser en markant økning av antall med psykiske helseplager siden den første undersøkelsen i 2012. Videre viser internasjonal forskning hos land vi kan sammenligne oss med, at tallene for psykiske helseplager øker etter hvert som årene går. Det vil også skje i Norge.

Det faktum at Norge nå er inne i en periode med svært lav deltakelse i internasjonale operasjoner representerer et tidsvindu for erfaringslæring, slik at vi har et bedre sikkerhetsnett når soldater igjen blir sendt ut i nye krigs- og konfliktområder.

Momentene som oppsummeres i det etterfølgende ble i all hovedsak muntlig belyst på dagens møte, men oversendes skriftlig i tillegg. Følgende innspill fra SIOPS fremmes nå:

- **Behov for ny tiltaksplan;** Det er Regjering og Storting som har ansvaret for å sende norske soldater ut i krigs- og konfliktområder. Det er derfor et klart behov for at regjeringen lager en ny tiltaksplan for den videre utvikling av veteranpolitikken, og at den forankres på Stortinget. Ikke minst av hensyn til tverrdepartementalt samarbeid og sektorprinsippet er dette viktig.
 - Ny handlingsplan må inkludere nye tiltak for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste. Videre må den klargjøre hvilke tiltak fra regjeringens handlingsplan (2011) og oppfølgingsplan (2014) som skal videreføres.
 - Planen må inneholde konkrete mål, delmål og målbare tiltak hvor tidsfrister, ansvarliggjøring og ressurstildeling fremkommer tydelig.
 - Veteranorganisasjonene må inkluderes i arbeidet sammen med andre viktige organisasjoner.
- **Oppfølging av Afghanistan 2020 rapporten;** Dette er et samfunnsansvar og de viktigste konklusjonene i rapporten må følges opp av Forsvaret og regjeringen med nye tiltak før, under og etter, herunder spesielt på områdene:
 - Markant økning i antall veteraner med psykiske helseplager – og det vil stige
 - Over 82% høyere risiko for psykiske helseplager når man slutter i Forsvaret
 - 72% av de med psykiske helseplager søker ikke hjelp pga barrierer og stigma (2016 studie basert på Afghanistan I) – hva gjør Forsvaret og samfunnet med dette?
 - Klar sammenheng mellom sterke belastninger og psykiske helseplager (rotasjonstakt med utetid og hviletid i Forsvaret)

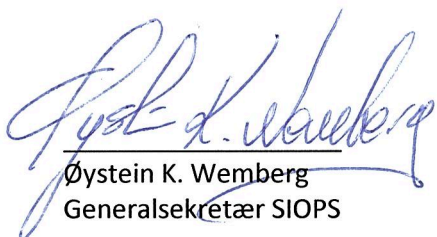
- **Kartlegging av belastninger;** Forsvaret må registrere sterke belastninger for personellet som tjenestegjør i INTOPS (ref Afghanistan 2020 rapporten om belastninger og ref FSAN uttalelser 2021 om at det ikke skjer systematisk). Dette er svært viktig når skader oppstår over lang tid.
- **Overgang fra Forsvaret til det sivile samfunn etter endt tjeneste;** Her er det nødvendig med nytt fokus mhp informasjon, veiledning og tiltak når man slutter i Forsvaret mhp:
 - Økt risiko for psykiske helseplager – hva er symptomene man må kjenne til?
 - Hvor kan/skal man søke helsehjelp?
 - Informasjon fra Forsvaret til fastleger
 - Arbeid – bruksverdi av CV fra Forsvaret i det sivile arbeidsliv
 - OMT med T35; mange unge slutter etter T35 i fremtiden, og med betydelig INTOPS bakgrunn – de må følges opp av samfunnet
- **Skadde veteraner med rest arbeidsevne;** Det må tilrettelegges mer for at fysisk og psykisk skadde veteraner med rest arbeidsevne kan være i lønnet arbeid.
 - Svært viktig å ikke falle utenfor arbeidslivet
 - Egne tilpasningsbedrifter/avtaler – jobb utviklingstiltak for skadde V?
 - Større NAV fokus, tilrettelegging og utdanning
 - Mange skadde veteraner blir uføretrygdet. Det er en alm. oppfatning at trygd og arbeid ikke lar seg kombinere fordi man bare kan tjene kr 40.000,- ved siden av trygden. Dette er feil. Trygden faller ikke bort dersom du tjener mer enn kr 40.000,-. Den reduseres, men ikke krone mot krone. Det er inntekten på skadetidspunktet som bestemmer hvor mye. Høy inntekt på skadetidspunktet gir liten reduksjon i trygdeytelsen. Kunnskap om dette vil kunne få en del tilbake til arbeidslivet, om enn på deltid. Vi tror at flere vil kunne klare å finne en arbeidsgiver med bedre NAV veiledning og oppfølging.
- **Kompetanseheving i det sivile helsevesen;** Behov for økt kompetanseheving gjennom meritterende kurs for ansvarlige behandlere, leger og psykologer, og hvor viktige behandlings- og forskningsinstitusjoner deltar i kursutforming og gjennomføring (ref Afghanistan 2020 rapporten om markant økning av veteraner med psykiske helseplager)
- **Nettverk av ansvarlige behandlere;** Det må etableres et felles nettverk av ansvarlige behandlere og fagmiljøer med kompetanse på veteraners psykiske helseutfordringer, som alle kan veilede veteraner etter – også veteranorganisasjonene
- **Evaluerings og revidering av 1-årsprogrammet;** Etter 12 år med ett-års programmet hvor Forsvaret har helseansvaret for å følge opp soldatene, bør innholdet i programmet evalueres og revideres. Finnes det bedre måter å følge opp veteranene på, og som i større grad fanger opp de som blir psykisk syke mange år etter tjenesten? Er det former for oppfølging som gir bedre effekt og mer målrettet innsats mot de som faktisk trenger helsehjelp?
- **Ny levekårsundersøkelse;** Eneste levekårsundersøkelse på veteraner ble gjennomført i 2013 og publisert i 2014 av SSB. Det er på høy tid med en ny levekårsundersøkelse i 2023/2024. Afghanistan 2020 rapporten underbygger tydelig dette behovet.
- **Saksbehandlingstiden i SPK og NAV;** er altfor lang i veteransaker, og den må ned. Veteraner blir sykere i erstatningsløpet og er veldig lite mottakelig for behandling. Livet settes «på vent» i opptil åtte år+.
 - Krever gjennomgang av flaskehalser
 - Krever økt saksbehandlingskapasitet og økt kursing i sakkyndig arbeid

- **Erstatningsregler for fysiske skader;** SLOPS mener at det var en stor svakhet ved rapporten til FD arbeidsgruppe som i 2019 gjennomgikk erstatnings- og kompensasjonsregelverket, ved at de i svært liten grad (om noen) vurderte erstatningsregler for fysisk skadde veteraner. Selve rapporten fra arbeidsgruppen nevner nesten ikke dette i det hele tatt. Det er derfor et klart behov for en separat gjennomgang av regler for erstatning og kompensasjon ved fysiske skader som følge av tjenesten i INTOPS, og spesielt mhp:
 - De med fysiske skader kan få store merutgifter hvor de ikke nødvendigvis får dekket sitt fulle økonomiske tap – det er et urimelig saksforhold etter en skade i INTOPS
 - Tilskuddsregler for ombygging av egen/fremtidig bolig – er de fornuftige og rettferdige?
 - Er det slik at man ender opp bedre/vesentlig bedre økonomisk stilt med en psykisk skade vs en fysisk skade? Er erstatningsutmålingene harmonisert og rettferdige?
 - Er det juridiske sikkerhetsnettet anerkjent, troverdig og godt også for fysiske skader?
 - Er det store forskjeller økonomisk sett om man er en ung vs eldre veteran når man blir fysisk skadet – og når man ser på erstatningsutmålene over et langt yrkesliv og tapte inntekter? Når man ikke har jobbet så lenge i forsvaret, er heller ikke inntektsgrunnlaget veldig representativt for fremtidig utvikling av inntekt. Dermed får man ikke tatt høyde for et karriereløp, lønnsutvikling og fordeler tjenesten medfører, som skattefradrag etter intops oppdrag mv. Uføretrygden ved arbeidsuførhet fra NAV i tillegg til erstatningen gir deg derfor ikke full reell økonomisk kompensasjon. Erstatningen fastsettes ofte lavere enn det som følger av en rent matematisk beregning. Man taper derfor ofte økonomisk, og spesielt når det gjelder dekning av fremtidig inntektstap. Er det riktig at det skal være slik?
- **Utbetaling av kompensasjon – økonomisk veiledning;** Kompensasjonsordningen kan tas ut som en månedlig løpende ytelse. Den er også fleksibel slik at deler av kompensasjonen kan tas ut som et engangsbeløp. Det sier seg imidlertid selv at etter 5 til 8 år i saksbehandlingsskø hos SPK, og lav ytelse fra NAV- gir en akkumulert fattigdom. Når så kompensasjonen kommer er det mye ugjort etter en lang periode med livet på vent. Det blir erfaringsmessig vanskelig å snakke om «fornuftig økonomiske» disponeringer. Men god økonomisk veiledning ifm de ulike utbetalingsmåter er viktig og må være obligatorisk ifm utbetalinger.
- **Familieoppfølging;** Familiestøtte må bli enda bedre når soldaten er deployert i INTOPS.
 - Det må lages et program for samtalegrupper for partnere og barn til veteraner.
 - Hvilken støtte den enkelte familie trenger vil variere avhengig av familie- og ressursituasjonen. Den må derfor kartlegges i hvert tilfelle og følges opp.
 - Familekoordinatorene i Forsvaret må ikke bygges ned – de må styrkes
- **Klagenemnda;** Behandlingstiden generelt i klagenemnda er for lang og må reduseres. Konkrete kompenserende tiltak må iverksettes.
- **NAV Elverum;** Vurder hensiktsmessigheten av mer sentralisert saksbehandling og beslutning i veteransaker – og spesielt for kompetansemiljøet ved NAV Elverum
- **Evaluering av den tverrsektorielle IDA-gruppen:** Fungerer den etter intensjonen og hvordan kan den bli mer effektiv for å inneha en koordinerende og pådrivende rolle i veteranpolitikken?
 - Må inkludere større åpenhet om hva som foregår (referater og årsrapport)
 - Sektoransvaret må følges opp og eies av ansvarlig departement
 - Må skape effekt og merverdi – gjør den det nå?

- **Evaluering av FVT;** Forsvarets veteran tjeneste (FVT) ble etablert i 2011 og da med veteraninspektør. Det er etter 10 år + på tide med en gjennomgang av oppgaver og roller, og hvilke funksjoner FVT skal ha i fremtiden i lys av endringer i INTOPS og veteranpopulasjonen.
 - Hvilken rolle skal FVT ha overfor skadde veteraner i fremtiden?
 - FVT bør ha kompetanse om erstatningsregler og prosesser samt helsetilbudet
 - FVT bør kunne veilede den enkelte veteranen i offentlige prosesser
 - FVT bør kunne kartlegge hvilke behov den enkelte veteranen har og veilede dem deretter
 - FVT bør utvikle og opprettholde nettverk med nøkkelpersoner som kan hjelpe veteraner
 - FVT må gjøre dokumentasjon om hendelser og tjenestens karakter lett tilgjengelig for den enkelte. Bistå veteranen med uthenting av tjenesterelatert informasjon (single point of contact).
- **Evaluering av FVS Bæreia;** Åpnet i 2008 og det er naturlig med en gjennomgang av fasiliteter og erfaringer. 2VK generasjonen samt deres ektefeller/partner forsvinner dessverre snart, og det får også innvirkning på driften.
 - Trekker vi nok unge veteraner m/familier til stedet og bør det gjøres endringer?
 - Er bygningsmassen tilfredsstillende?
 - Er aktivitetstilbudene for å stimulere til engasjement gode nok?
 - Hvordan ser FVS ut i 2030?
- **Økt veteranforskning;** på veteraner, deres pårørende og barn (FVF og strategi for veteranforskning)
- **Økt kunnskap i samfunnet om veteraner;**
 - øke kunnskap, forståelse og anerkjennelse i det sivile samfunn om mulige konsekvenser av tjeneste i internasjonale operasjoner
 - En generell bevissthet/kunnskap i det sivile samfunn om krigens pris vil gi den enkelte bedre forståelse/respekt i nærmiljøet, men også i behandlingsapparatet.

Med hilsen,

Oslo, 14. februar 2022

Øystein K. Wemberg
Generalsekretær SIOPS

Arve Marcellius Aasbak
Styreleder SIOPS